

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของการวิจัย

ทุกวันนี้การให้ความสำคัญกับข้อมูลทางโภชนาการได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในชีวิตประจำวันของเรา ไม่เฉพาะแต่ในกรุงเทพมหานครหรือเมืองใหญ่ๆ เท่านั้น ในชนบทก็สามารถทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งร้านค้าจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคก็สะดวกต่อการจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น ผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาผลิตภัณฑ์อาหารสำเร็จรูปสูงขึ้น สิ่งที่น่าเป็นห่วง คือ ผู้บริโภคจะให้ความสนใจและให้ความสำคัญในเรื่องของเวลาที่ใช้ในการสังเกตและอ่านฉลากที่ติดอยู่บนภาชนะบรรจุอาหารก่อนที่จะซื้อไปบริโภคและเห็นคุณค่าของข้อมูลที่จะนำไปบนฉลากนั้นซึ่งฉลากในประเทศไทยมีการกำหนดจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข จำเป็นต้องมีข้อมูลที่แสดงเครื่องหมายทะเบียนหรือเลขอนุญาตใช้ฉลากอาหารประกอบ ด้วยอักษร อย. สถานภาพของสถานที่ผลิตและประเภทของอาหาร รวมทั้งน้ำหนักสุทธิหรือปริมาณสุทธิ ส่วนประกอบที่สำคัญ วันที่ผลิต วันหมดอายุ ชื่อผู้ผลิต คำแนะนำในการเก็บรักษาและในการเตรียมบริโภค จะเห็นได้ว่าข้อมูลที่ปรากฏบนฉลากเป็นข้อมูลที่สามารถเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจของผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ยังมีฉลากอีกประเภทหนึ่ง คือ ฉลากโภชนาการ ซึ่งได้มาจากหน่วยงานการอาหารและยาของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางโภชนาการของผลิตภัณฑ์แก่ผู้บริโภค ซึ่งรวมถึงอาหารที่ส่งไปจำหน่ายยังตลาดสหรัฐอเมริกาด้วย ดังนั้น จึงต้องมีการศึกษาข้อมูลกฎเกณฑ์ของการจัดทำฉลากโภชนาการของสหรัฐอเมริกาอย่างละเอียด ในปี พ.ศ. 2541 กระทรวงสาธารณสุขของไทยตระหนักถึงประโยชน์ที่ผู้บริโภคจะได้รับจึงมีการออกประกาศกระทรวงสาธารณสุขฉบับที่ 182 เรื่องฉลากโภชนาการขึ้น (วิสิฐ, 2545) และในปัจจุบันได้มีโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" เป็นโครงการเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นการสร้างงาน สร้างรายได้และยังสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยในจังหวัดพิษณุโลกนั้นมีผลิตภัณฑ์แปรรูปที่สามารถทำการผลิตเพื่อการส่งออกได้ทั่วไปทุกพื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หรือที่เรียกย่อๆ ว่า สมอ.

ได้มีโครงการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือระดับพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่สำคัญคือ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้รับการรับรองและแสดงเครื่องหมายการรับรอง เพื่อส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เน้นให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืน อีกทั้งสนับสนุนนโยบายสำคัญของรัฐบาลโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน โดยมุ่งให้ความสำคัญของการนำภูมิปัญญาชาวบ้านและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาพัฒนาและสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น มีคุณภาพ มีจุดเด่น มีเอกลักษณ์ มีการพัฒนาท้องถิ่นสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ สร้างงาน สร้างรายได้ ซึ่งในส่วนของเครื่องหมายและฉลากในการจัดทำร่างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นส่วนจำเป็นของมาตรฐานเพราะจะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริโภคข้อความที่ระบุไว้ในหัวข้อนี้หมายความว่า เป็นข้อความที่ผู้ทำต้องระบุไว้ที่ฉลากโดยให้คำนึงถึงความจำเป็น ประโยชน์ของผู้บริโภค รวมทั้งความเป็นไปได้ของผลิตภัณฑ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้ทำจะระบุข้อความอื่นที่ฉลากอีกไม่ได้ กรณีของการระบุชื่อผลิตภัณฑ์ที่ฉลาก อาจจะระบุเป็นชื่อผลิตภัณฑ์ตามมาตรฐาน หรืออาจจะระบุให้ใช้ชื่ออื่นที่สื่อความหมายว่าเป็นผลิตภัณฑ์ตามมาตรฐานนี้ก็ได้อีกขึ้นอยู่กับความเหมาะสม (สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2547) และจากประกาศกระทรวงสาธารณสุข(ฉบับที่ 182) พ.ศ.2541 เรื่องฉลากโภชนาการ โดยที่เป็นการสมควรกำหนดให้มีการแสดงฉลากโภชนาการ เพื่อให้ข้อมูลและความรู้ด้านคุณค่าทางโภชนาการของอาหารแก่ประชาชน อันเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคทางด้านอาหารและโภชนาการอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 6(10) แห่งพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ.2522 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ออกประกาศไว้ให้อาหารดังต่อไปนี้เป็นอาหารที่ต้องแสดงฉลากโภชนาการคือ อาหารที่มีการกล่าวอ้างทางโภชนาการอาหารที่มีการใช้คุณค่าในการส่งเสริมการขายอาหารที่ระบุกลุ่มผู้บริโภค ในการส่งเสริมการขายอาหารอื่นตามที่สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอาหาร (กระทรวงสาธารณสุข, 2541) พีรศักดิ์ วรสุนทรโรสถ กล่าวว่า สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ได้ร่วมโครงการเดิมความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มมูลค่าผลผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อหวังยกระดับขีดความสามารถทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากแนวนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ทำให้เกิดผู้ประกอบการรายใหม่ขึ้นทั่วประเทศ

แต่ผู้ประกอบการยังคงประสบปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์อาหารซึ่งมีอายุการเก็บสั้น บรรจุภัณฑ์ที่ใช้และการออกแบบยังขาดมาตรฐาน ดังนั้นจึงได้เข้าร่วมโครงการดังกล่าว โดยนำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปพัฒนาและส่งเสริมสินค้าในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น ทำการฝึกอบรมให้แก่กลุ่มผู้ประกอบการในการผลิตและแปรรูปสินค้า การยืดอายุผลิตภัณฑ์อาหาร รวมทั้งการเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ให้มีความเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นการเสริมสร้างมาตรฐานให้กับสินค้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2547) ดังนั้น ผลิตภัณฑ์ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จะสามารถขยายตลาดจากการค้าภายในชุมชนสู่ตลาดเมืองจนถึงตลาดสากลได้นั้น จะต้องเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการยอมรับและเป็นมาตรฐาน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาจึงได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลเพื่อจัดทำมาตรฐานการแสดงฉลากโภชนาการขึ้นในปี 2535 เพื่อแสดงถึงคุณค่าทางโภชนาการบนฉลากอาหารโดยยึดแนวทางของ Codex เป็นหลัก ซึ่งถือได้ว่าเป็นมาตรฐานที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และจากการดำเนินงานของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ร่วมกับสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) นั้น เพื่อจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ขึ้นโดยในการจัดทำร่างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้มีการระบุรูปแบบของเครื่องหมายและฉลากที่เป็นส่วนจำเป็นของมาตรฐาน เพราะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริโภคซึ่งหมายความว่า เป็นข้อความที่ผู้ทำต้องระบุไว้ที่ฉลากทุกข้อโดยคำนึงถึงความจำเป็นและประโยชน์ของผู้บริโภค รวมทั้งความเป็นไปได้ของผลิตภัณฑ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้ทำจะระบุข้อความอื่นที่ฉลากอีกไม่ได้ ซึ่งการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนขึ้นสามารถรองรับการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือระดับพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร อีกทั้งยังสนับสนุนนโยบายสำคัญของรัฐบาลในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของผลิตภัณฑ์ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในเรื่องของข้อมูลและฉลากโภชนาการที่จะสื่อให้ผู้บริโภคเห็นถึงคุณค่าทางโภชนาการที่สำคัญในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ซึ่งได้จากความร่วมมือในการทำแบบสอบถามของการวิจัยครั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาและตระหนักถึงประโยชน์ที่ผู้บริโภคจะได้รับจากผลิตภัณฑ์นั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเข้าใจในข้อมูลโภชนาการโดยผ่านฉลากโภชนาการของผู้บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารขบเคี้ยวและของหวานในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์
2. เพื่อศึกษาการยอมรับในฉลากโภชนาการและความต้องการของผู้บริโภคต่อรูปแบบของฉลากและข้อมูลโภชนาการของผลิตภัณฑ์อาหารขบเคี้ยวและของหวานในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภค
3. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของการให้ความรู้เกี่ยวกับฉลากโภชนาการด้วยสื่อแผ่นพับและโปสเตอร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้บริโภคเข้าใจและยอมรับในเรื่องข้อมูลโภชนาการโดยผ่านฉลากเพิ่มขึ้น
2. ผู้บริโภคให้ความสำคัญของข้อมูลโภชนาการจากฉลากมาพิจารณาในการซื้อผลิตภัณฑ์ครั้งต่อไป
3. เป็นข้อมูลสำหรับส่งเสริมและพัฒนาในการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ทำการศึกษาจากผู้บริโภคที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก เท่านั้น
2. ศึกษาเฉพาะอาหารแปรรูปประเภทอาหารขบเคี้ยวและของหวานเท่านั้น ได้แก่ กลัวยอบ, กลัวยตากอบน้ำผึ้ง, กลัวยม้วนอบน้ำผึ้ง, กลัวยอบเนย, กลัวยอบเกลือ, กลัวยบาร์บีคิว, กลัวยกวน, ฟักทองอบเนย, มันอบเนย, เมื่อกอบเนย, เมื่อกอบเกลือ, ขนมเกลียว, ข้าวตังหมูหยอง, ไม้จิ, ทองม้วน, มะขามแก้ว, มะขามกวน, มะขามคลุก, ท็อฟฟี่กะทิสด, กาละแมเสวย
3. วิธีการศึกษาใช้การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม 3 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1

ตอนที่ 1 พฤติกรรมการบริโภคสินค้าโอท็อป (ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ : OTOP)

ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และการเลือกบริโภคสินค้าโอท็อป (ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ : OTOP) ซึ่งเป็นลักษณะมีการกำหนดคำตอบให้ (Check list) และมีคำตอบอื่นๆ (โปรดระบุ) เว้นไว้สำหรับให้ตอบโดยอิสระ

ฉบับที่ 2

ตอนที่ 1 แบบสอบถามความเข้าใจในข้อมูลโภชนาการของผู้บริโภคต่อสินค้าโอท็อป (ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ : OTOP) ประเภทอาหารขบเคี้ยวและของหวาน

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความเข้าใจข้อมูลบนฉลากโภชนาการกับการเลือกผลิตภัณฑ์ในการบริโภค

ตอนที่ 3 แบบสอบถามการยอมรับข้อมูลโภชนาการของผู้บริโภค

ฉบับที่ 3 แบบสอบถามที่เกี่ยวข้องกับสื่อที่ใช้ (โปสเตอร์และแผ่นพับ)

4. กลุ่มตัวอย่างสุ่มจากบริเวณแหล่งที่มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นจำนวนมาก บริเวณร้านค้าที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ร้านขายของฝากในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก สถานีขนส่งและสถานีรถไฟจังหวัดพิษณุโลก

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ฉลากโภชนาการ หมายถึง ฉลากของอาหารที่มีการแสดงข้อมูลโภชนาการของอาหารนั้น ๆ เกี่ยวกับชนิดและปริมาณสารอาหาร อยู่ภายในกรอบภายใต้หัวข้อ "ข้อมูลโภชนาการ" และรวมถึงการใช้ข้อความกล่าวอ้างทางโภชนาการด้วย

2. การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดสารจากบุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ไปยังบุคคลหนึ่ง (ผู้รับสาร) โดยผ่านสื่อต่าง ๆ

3. โปสเตอร์ หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเรื่องฉลากโภชนาการ

4. แผ่นพับ หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเรื่องฉลากโภชนาการและความสำคัญของข้อมูลโภชนาการที่แสดงในฉลาก

5. สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หมายถึง สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการนำวัตถุดิบและภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อจำหน่าย